

KOLLÁR ALBIN

Az elfeledett dunakeszi-alagi Magán Polgári Iskola története

II. rész

Farkas Alajos emlékének¹

A polgári iskolákat az 1868. évi népiskolákról szóló törvény alapján hozták létre hazánkban. E törvényben szerepelt az az előírás is, hogy az 5000 lakosnál nagyobb települések felsőbb népiskolát, vagy polgári iskolát kötelesek alapítani, amelyhez a települések állami segítséget kaphatnak. A törvény kihirdetése után létrejött „polgárik” feladata volt, hogy tanulóikat vallásos, erkölcsös, nemzeti szellemben a gyakorlati élet igényeinek megfelelően általános műveltséghez juttassák. Az eredeti törvény nem határozta meg pontosan a képzés időtartalmát. Csupán az 1927. évi XII. törvény írja le 4 osztályos iskolaként a polgárit. Hosszú ideig az sem dőlt el, hogy milyen pályára készítse fel a 10-16 éves fiúkat és a 10-14 éves lányokat ez az iskolatípus. Nem kellett elemi ismereteket adnia, és nem volt célja az egyetemi előkészítés, de a szakképzés sem. Az itt végzetek középiskolában, felső kereskedelmiben, tanítóképzőben, ipariskolában tanulhattak tovább. Nem volt azonban lehetetlen az egyetemre való bejutás, a magasabb tisztviselői állás elérése sem, hiszen alsóbb osztályaiból – különbözeti vizsgával – át lehetett lépni középiskolába. A polgári iskola – különösen a két világháború között – népszerű oktatási intézménynek számított.

Dunakeszin az első polgári iskola 1920-ban a MÁV Főműhelytelepen jött létre, s négy tanév után 1924-ben szűnt meg. A második polgári iskolát nyilvános magán fiúiskolaként Hegyeshalmi Halassy Károly tanár alapította 1927-ben. A lelkes, vállalkozó szellemű iskolaalapítót – aki egyébként Újpesten lakott – a nem kis kockázatot és áldozatot jelentő vállalkozásra nem csupán a polgári iskola iránti igény felismerése indította, hanem az is, hogy az általa több éve működtetett gyorsíró iskolát, a Magyarországon bevezetett új, egységes gyorsírási gyakorlat miatt meg kellett szüntetnie. Halassy Károly iskolaalapítási kérelmét az Újpesti Királyi Tanfelügyelőségben keresztül, a vallás- és közoktatási miniszterhez terjesztette elő. Kérvényéhez vagyoni nyilatkozatot és a leendő iskola működtetésének részletes költségvetési tervét csatolta. (A magániskolák nem tartoztak az államilag kötelezően támogatott intézmények közé.) Az iskola működtetéséhez két forrásra számíthatott: a diákok beiratkozási és havi tandíjából befolyó összegekre, illetőleg az Alag és Dunakeszi előljárásai által ígért támogatásra. Bár Halassy Károly tervezte önálló iskolaépület vásárlását, kialakítását is, a minisztériumhoz benyújtott költségvetési tervében még épületbérleti díj szerepel. Halassy – az illetékes tanfelügyelő támogató javaslatára – megkapta a minisztériumtól az iskolaalapítási engedélyt. A tanítás 1927. szeptember 14-én – a hivatalos tanévkezdethez viszonyítva némi késéssel – kezdődött meg a Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Iskola első osztálya számára az eredeti tervben szereplő alagi elemi iskola akkor modern épülete helyett – egy félévig – az egykori Turf szálló (ma az 1. Sz. bölcsőde otthona) legnagyobb termében.

¹ A dolgozat elkészítésében nyújtott segítségükért köszönetet mondok Szakáll Lászlóné nyugalmazott iskolaigazgatónak, a helytörténeti gyűjtemény alapítójának és kezelőjének, valamint Lovász Béláné Starcsó Éva adatkezelőnek.

A dolgozat a Magyar Országos Levéltár, K 501 Polgári iskolák, 1928-4-44210, 629.cs. iratanyagának felhasználásával készült

Az induló első osztály 1927-ben

A szervezés idején sokakban felvetődhetett a kétely: vajon valóban megnyílik, s ha igen életképes lesz- e ez az iskola? A magas osztálylétszám azonban bizonyította a „gyakorlati élet iskolája” iránti nagy érdeklődést és az alapító szándékába vetett bizalmat. Az oktatás 1928. januárjától az alagi községi elemi iskola délutáni oktatásra átadott termeiben folyt. A kötelező 11 tantárgyat, heti 29 (50 perces) órában, a szinte csak óraadókból álló 7 fős tantestület tanította. Ebben a tanári karban találjuk Bajnok Gézá, a dunakeszi elemi iskola igazgatóját is. A római katolikus hittant Láng József MÁV-telepi áldozópap, a református hittant Kirner Adalbert Bertalan lelkész tartotta. Az iskolaorvosi teendőket dr. Bayer Emil látta el. A kezdő évfolyam 34 – 1914-ben, ill. 1917-ben született – diákja közül heten a környező településekről jártak be. Többségük iparos családból érkezett (21-en), csupán 4 diák szülei voltak földművesek, 9 szülő pedig alkalmazott volt (köztük 5-en a MÁV-nál dolgoztak).

Az elemi iskola másfél évig adott otthont a polgári iskolának. 1929. szeptemberében – az akkor már három osztály – új helyen, a mai Bajcsy-Zsilinszky utca 26-ban (az akkori köznyelvben élő elnevezés szerint a „László-házban”) kezdte meg a tanévet. Az iskolában délután is folyt tanítás. A bérelt épületben két tanterem, igazgatói iroda, két szertárhelyiség szolgálta az oktatást, de a hivatalos helyiségek mellett házmesterlakás is volt. A diákok a szüneteket az épület melletti 1000 négyszögöl nagyságú játszótéren töltötték. Az iskola ifjúsági könyvtára 357 kötetből állt. A szakfelügyelet a tantestület munkáját eredményesnek ítélte, a diákok fegyelmezettségét, kifogástalannak minősítette. Az iskola népszerűsége nőtt, hiszen a 3 osztály létszáma már 100 fő volt. Az említett eredmények az egyre romló költségvetési helyzet ellenére születtek meg. Az iskolát igazgató és fenntartó Halassy Károly ebben az évben azzal a kéréssel fordult a vallás- és közoktatási miniszterhez, hogy vegye fenntartásába, vagy részesítse rendszeresen segélyben az iskolát. Egyik kérelem sem teljesült. Meg kell jegyezni, hogy a polgári fenntartásnak költségeit – működése teljes ideje alatt – soha nem fedezték teljes mértékben a diákok szülei által fizetett tandíjak. Ennek egyik oka a nagyszámú segélyezett, csökkentett tandíjú és tandíjmentességben részesülő diák lehetett. A polgári

mindig támogatásra szorult. Alag és Dunakeszi elöljárósága több száz pengő kiutalásával (bár nem minden évben) támogatta az iskolát. 1930. nyarán nagy veszteség érte az intézményt: váratlanul elhunyt az alapító Halassy Károly. Az igazgatási és fenntartói teendőket Wéber Mihály vette át, s látta el 1934-ig négy tanéven keresztül. Az 1930-31-es tanévben óraadóként került az iskolához a nagyműveltségű Körmendy Lajos (aki 1927-től 1945-ig a MÁV Főműhelytelepi Elemi Iskola igazgatója volt), illetve Steinerné Kugel Irén tanárnő, aki a polgári megszűnéséig itt tanított. Wéber Mihály működése alatt az intézmény életében több nevezetes esemény történt. 1931. júniusában kerültek ki az iskolából az első végzős növendékek, akik közül többen továbbtanultak.

Az 1931-ben végzett negyedik osztály a László-házban

1931. őszén az iskola megnyitotta kapuit a lányok előtt is. Ez évben két első osztály indult: egy leány és egy fiú. A 2. és 3. osztályba is érkezett néhány leány tanuló. A koedukált osztályok szervezésével sokan nem értettek egyet, de végül miniszteri engedéllyel létrejöttek a vegyes osztályok. A leányok aránya a koedukáció bevezetése utáni években az összlétszám 35%-át tette ki. A diáklétszám növekedése miatt az iskolafenntartó az „Óceán” Konzervgyár területén – a mai Martinovics utcában – is bérelt épületet. (Az osztályok elhelyezéséről nincs adatunk.) 1931-ben, Szántó Ferenc vezetésével megalakult a gyerekek szellemi fejlődésében és a diákközéletben fontos szerepet betöltő „Kézai Simon” Önképzőkör. Az 1933/34-es tanévet új helyen, a Lajos utca 2-ben (köznyelven: a „Bana-házban”) kezdték meg a diákok. Ez évben az iskola gazdasági gyakorló területtel gazdagodott – részben a Dunakeszi elöljárósága által a Duna-part közelében biztosított, másrészt bérelt területtel. Az 1934/35-ös tanévtől már Bana Iván irányította az intézményt. Az új igazgató nagy lelkesedéssel látott munkához. Az ő tevékenységének idején alakult meg az iskola báró Wesselényi Miklós Ifjúsági Sportköre, amelynek sportolói, (igazolt 70 fő) Lányi Ferenc főműhelyfőnök támogatásának köszönhetően, a MÁV-sporttelepet, az Alagi Polgári Lövészegylet jóvoltából pedig az egylet puskáit és löterét díjtalanul használhatták.

Bana Iván két év után elhagyta az iskolát. Művét az 1935-36-os tanévtől a sárbogárdi polgári iskolától érkező széles látókörű, jól felkészült Ziegler Gyula folytatta. A 21 éves tanári gyakorlattal rendelkező igazgató csaknem teljesen kicserélődött, fiatal tantestület munkáját irányította. A 6 fő kinevezett tanár majd mindegyike pályakezdő vagy csekély gyakorlattal rendelkező tanár volt. Az 1935/36-os tanévben

A polgári iskola épülete a Lajos utcában

itt kezdte tanári pályáját Fódi Sándor, a későbbi 2. Sz. Általános Iskola igazgatója is.

1936 nyarán a diákság és a tantestület ismét költözött. Ezúttal nem messzire: a János utca 6. szám alatti épületbe, amelyet a Maszárovics kőműves családtól vettek meg. (Ma itt óvodai csoportok működnek.) 1946-ig ez a hely maradt a polgári otthona. Az iskola végre hosszabb ideig nem változtatta „székhelyét”, ezzel szemben a tantestületben és az iskola élén is több változás következett be. Ziegler Gyula az 1938/39-es tanév eseményeit, adatait bemutató évkönyvben már jelzi, hogy, „az iskola társulativá váló átszervezése folyamatban van”. A társulat elnöke Nagybányai Horthy Jenő magyar királyi titkos tanácsos lett, tiszteletbeli elnökei között szerepelt Bohunka Lajos, Dunakeszi község főjegyzője, alelnökei között pedig Závodszy Géza, Alag község főjegyzője. A választmányi tagok Dunakeszi településrészeit, illetve a környező településeket képviselték. (A Sződligetéről, Gödről, Fótról bejáró tanulók száma meglehetősen magas volt: a mindenkori összlétszámnak körülbelül 30%-át tették ki.) A folyamat elhúzódott, hiszen az 1938. novemberében alakult és ugyanabban az évben miniszteri rendelettel jóváhagyott helyi polgári iskolai fenntartó társulat a fenntartói jogot csak 1941. júniusában kapta meg. Az iskola neve ekkortól Dunakeszi-Alag Társulati Koedukációs Polgári Fiú- és Leányiskola.

A 30-as évek második felében az iskola működésének szembevető jellemzője volt a növekvő tanulólétszám (1938-ban Dunakeszi lakossága már hétezer fölé nőtt, míg Alagé meghaladta a háromezret) és a tantestület összetételének gyakori változása. Ez utóbbi tendenciára jellemző adatok az iskola vezetői posztján történt változások. 1940/41-ben a fenntartó még Ziegler Gyula, aki ekkor már nem tanított az iskolában. Helyette az iskolaigazgatói feladatokat Szántó Ferenc, korábbi állami polgári iskolai tanár, majd az 1941/42-es tanévtől három évig V. Kiss Béla, illetve az ő betegsége alatt megbízott vezetőként Tanay Béláné Nagy Margit látta el. 1940-ben lett az iskola tanára Szakáll László, aki az iskola megszűntéig itt dolgozott. A tantestület összetételének alakulásában az 1940-es évek elejétől az ország életében bekövetkezett nagy változások (a trianoni határok részbeni átalakulása, majd a háborús események) játszották a főszerepet.

A második világháború utáni társadalmi változások átalakították iskolarendszerünket is. Új iskolatípust hoztak létre: a nyolcosztályos általános iskolát. Nem indulhatott első osztály a polgáriban, de az 1945/46-os és 1946/47-es tanévben a polgári iskolafenntartó társulata még megkapta a valóság és közoktatásügyi minisztertől a fenntartói és nyilvános-

sági jogot. E két évben az általános iskola IV. valamint az V. és VI. osztálya a polgári iskola keretein belül szerveződött.

A polgári tantestülete 1943-ban
Középen V. Kiss Béla igazgató

A tantestület tagjai az általános iskola és a polgári iskola osztályaiban tanítottak. A János utcai épület továbbra is a polgári iskolai oktatást szolgálta. Itt kapott otthont a Pandur József vezette 834. számú Fráter György Cserkészcsapat is.

Az 1945/46-os tanévben Mihalovics János kapott megbízást a polgári iskola igazgatói teendőinek ellátására. Az iskola épületében a háborús események idején nem esett kár, szertári és könyvtári állományának nagyobb része azonban elpusztult. A 8 fős tanári karba három új nevelő került. Az 1946/47. tanévben a polgári iskola és a Dunakeszi Római Katolikus Általános Iskola igazgatója a felvidéki Nagymegyerről érkezett Bottló Vince volt. (Elődjét a tankezület főigazgatója az Újpesti Állami Polgári Iskolához osztotta be.) A polgári iskola működésének utolsó évében a sportkör, az önképzőkör és a cserkészcsapat mellett – 38 leánytanuló részvételével – a Mária Kongregáció Szent Margit Köre is tevékenykedett. A polgári III. évfolyamának Schneider Anna, a IV. évfolyamának pedig Süttő Artúrné Kugel Irén volt az osztályfőnöke.

Bottló Vince igazgató

A tanév zárultával a dunakeszi-alagi polgári iskola 20 éves működés után megszűnt.

Az iskola fennállásának két évtizede alatt kultúrmissziót töltött be Dunakeszin és Alagon. Ebben az intézményben közel ezer diák kapott alapos képzést, további életéhez gazdag lelki és szellemi „útravalót”. Az iskola alapító Halassy Károly és a polgári tanárai – hathatós állami támogatás híján, nehéz viszonyok között – áldozatos munkájukkal jelentős szellemi, anyagi hasznot is termő értéket hoztak létre. Az iskola léte településünk történetének szép emlékké, becsben tartandó része.

A dunakeszi-alagi Magán Polgári Iskola igazgatói:

<i>Hegyeshalmi Halassy Károly</i>	1927. szeptember – 1930. június
<i>Wéber Mihály</i>	1930. szeptember – 1934. június
<i>Bana Iván</i>	1934. július – 1936. június
<i>Ziegler Gyula</i>	1936. szeptember – 1940. június
<i>Szántó Ferenc</i>	1940. szeptember – 1941. július
<i>V. Kiss Béla</i>	1941. szeptember – 1944. okt. 12.
<i>Tanay Béláné Nagy Margit</i>	1944. október 13. – 1945. július
<i>Mihalovics János</i>	1945. szeptember – 1946. július
<i>Bottló Vince</i>	1946. szeptember – 1947. június

A dunakeszi-alagi Magán Polgári Iskola működési helyei:

Turf Szálló (ma az 1. Sz. Bölcsőde épülete, Fóti út 2.)
1927. szeptember-december

Alagi Elemi Iskola (ma: Széchenyi István Általános Iskola, Károlyi u. 23.)
1928. január – 1929. június

László ház (ma Bajcsy-Zsilinszky u. 26.)
1929. szeptember – 1930. június

László ház ill. az Óceán Konzervgyártól bérelt épület (ma Martinovics u.)
1930. szeptember – 1933. június

Bana-ház (Lajos u. 1.)
1933. július – 1936. június

János u. 6. (ma: Eszterlánc Óvoda tagóvodája)
1936. szeptember – 1946. július

János u. 6. ill. a Római Katolikus Iskola (ma: Szent István Általános Iskola, Táncsics u. 4.)
1946. szeptember – 1947. július

